

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษารูปแบบการแสดงละครเพลงของไทยในงานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์การแสดงละครเพลงไทย นับตั้งแต่มีการปฏิวัติรูปแบบ 7 การแสดงละครร้องแบบเดิมมาสู่รูปแบบการแสดงละครเพลง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 ซึ่งถือเป็นปีแรกที่ปรากฏผลงานการแสดงละครเพลงของไทยเรื่องแรก จนถึงปี พ.ศ. 2532 ซึ่งถือเป็นยุคสุดท้ายที่ปรากฏการแสดงละครเพลงของไทย นอกจากนั้นเพื่อความชัดเจนในการศึกษาลักษณะรูปแบบการแสดงละครเพลงของไทย ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายามของแม่วันที่จัดการแสดงโดยคณะผกาวิไล ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ในปี พ.ศ. 2492 จากผลงานการเขียนบทละครของสด กุรมะโรหิต นักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของไทยในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาเป็นกรณีศึกษา เพื่อให้สามารถเข้าใจลักษณะการแสดงละครเพลงของไทยในยุคที่การแสดงละครเพลงของไทยได้รับความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในช่วงปีพ.ศ. 2490-2496 ได้อย่างชัดเจน ตลอดจนสามารถส่งเสริมให้ผู้วิจัยเกิดแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยการแสดงละครของไทยในรูปแบบอื่นๆ ได้ต่อไปในอนาคต

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยวิธีดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ บทละคร งานวิจัย รายงาน ภาพถ่ายและสื่อบันทึกละคร ตลอดจนสื่อประเภทอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในแต่ละยุคสมัย นอกจากนั้นผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครเพลงประกอบการค้นคว้า เช่น ผู้กำกับการแสดง นักแสดง นักดนตรี ผู้ชมการแสดงหรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัยอีกลักษณะหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลคือ การทดลองฝึกภาคปฏิบัติการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายาม จากบทละครต้นฉบับของคณะผกาวิไลที่เคยจัดการแสดง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร ในปี พ.ศ. 2492 เป็นกรณีศึกษาโดยผู้วิจัยได้ทดลองฝึกหัดการแสดงละครเพลงเรื่องดังกล่าวกับ ครูธิดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) อดีตผู้กำกับการแสดงละครคณะผกาวิไลและผู้กำกับการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายามในปี พ.ศ. 2492 เพื่อจะได้นำความรู้เชิงประสบการณ์ที่ได้รับจากการฝึกฝนมารวบรวมและบันทึกไว้ในงานวิจัยฉบับนี้

ให้เห็นภาพรวมของการแสดงละครเพลงของไทยที่เคยได้รับความนิยมในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการแสดงละครเพลงของไทยพ.ศ.2490 - 2496 ผู้วิจัยได้จำแนกเนื้อหาของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

1. เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การแสดงละครเพลงของไทยตั้งแต่ปีพ.ศ. 2474 - 2532
2. การศึกษารูปแบบการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายาม ของคณะผกาวัลในปี พ.ศ. 2492 ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนคร

การแสดงละครเพลงในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หมายถึง การแสดงละครร้องรูปแบบใหม่ที่ดำเนินเรื่องด้วยการพูดเป็นหลักมีบทร้องในลักษณะเพลงเนื้อเต็มแทนการเอื้อนแบบเดิม เพื่อแสดงอารมณ์ของตัวละครนำฝ่ายชายหรือหญิงในช่วงใดช่วงหนึ่งของการแสดง โดยใช้ดนตรีสากลบรรเลง ดำเนินเรื่องด้วยการพูดเป็นหลัก มีการขับร้องเพลงสลับบางช่วง

การแสดงละครเพลงของไทยเกิดขึ้นพร้อมกับพัฒนาการด้านดนตรีสากลในประเทศไทย โดยผู้ที่ให้กำเนิดเพลงไทยสากลคนแรกคือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสุจอมพันธ์บริพัตร กรมพระนครสวรรค์วรพินิจ ที่ทรงนิพนธ์ “เพลงอย่างฝรั่ง” ขึ้นเป็นคนแรกในปี พ.ศ. 2448 มกบให้กองตรวจทหารเรือ ต่อมาเมื่อดนตรีสากลเข้ามามีบทบาทร่วมในการแสดงละครร้องของไทย เริ่มต้นจากการที่หม่อมหลวงควนศรี วรวรรณ หม่อมในเสด็จกรมพระนราธิปประพันธ์เจ้าของคณะละครปริดาลัย นำเอาทำนองเพลงอย่างฝรั่งสอดแทรกใส่กับเนื้อร้องบทกลอนสุภาพขับร้องในการแสดงละครร้องของคณะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2451 จึงถือได้ว่าคณะปริดาลัยเป็นละครคณะแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นในการแต่งเพลงทำนองฝรั่งและเป็นจุดเริ่มต้นของพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในระยะแรก ๆ

การแสดงละครเพลงของไทยในระยะแรกประชาชนทั่วไปยังคงนิยมเรียกว่า ละครร้องอยู่ เช่นเดิม จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2474 เมื่อพรานบุรพหรือนายจวงจันทร์ จันทรคณา หัวหน้าละครร้องคณะจันทโรภาสจัดการแสดงละครเรื่องโรสิตา และเขาได้นำเอาเครื่องดนตรีสากลประเภทแจ๊สเข้ามาบรรเลงประกอบการแสดงละคร พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยจึงเกิดความชัดเจน

มากขึ้นและในปีเดียวกันนั้นเองพรานบุรีก็ได้จัดการแสดงละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การละครของไทยด้วยเรื่อง จันทร์เจ้าขา โดยจัดให้มีการบรรเลงดนตรีสากลแทนวงปี่พาทย์อย่างสมบูรณ์ มีเพลงขับร้องในลักษณะเพลงไทยสากลประกอบการแสดงตลอดทั้งเรื่องจำนวน 39 เพลง จึงถือได้ว่าละครเพลงเรื่อง จันทร์เจ้าขา เป็นการแสดงละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การละครไทย

บุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนารูปแบบการแสดงละครเพลงของไทยในระยะแรกมีทั้งหมด 3 คน ประกอบด้วย

1. พรานบุรีหรือจวงจันทร์ จันทรคณา เป็นผู้กำกับการแสดงประจำคณะศิลปสำเร็จมี นายสิน สีบุญเรือง (ทิดเขียว) เป็นหัวหน้าคณะ มีแม่เลื่อนเป็นตัวละครเอก
2. “แม่แก้ว” หรือ ประวัติ โคจริก คณะนครบันเทิง มีแม่บุญนาคเป็นตัวละครเอก
3. “เพ็ชรรัตน” หรือสมประสงค์ รัตนทัศนีย์ คณะปราโมทย์นคร มีแม่เสงี่ยม กลิ่นหอม เป็นตัวละครเอก

บุคคลทั้งสามมีบทบาทสำคัญในการนำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงประกอบการแสดงละครเรื่องแทนวงปี่พาทย์และใส่เนื้อร้องแทนที่ตรงที่เขื่อนแบบเดิม หรือที่เรียกว่าเพลงเนื้อเต็ม จึงทำให้การแสดงละครเพลงของไทยปรากฏเด่นชัดขึ้นและมีความแตกต่างจากการแสดงละครเรื่องแบบเดิมมากขึ้นตามลำดับ

ผู้วิจัยขอสรุปพัฒนาการแสดงละครเพลงของไทยในเชิงประวัติศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 4 ระยะ ดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2474-2483

การพัฒนาเพลงไทยสากลในการแสดงละครเรื่องของคณะจันทโรภาสโดยพรานบุรี หรือจวงจันทร์ จันทรคณา ในปี พ.ศ. 2470 ส่งผลให้เกิดการปฏิรูประบบการแสดงละครเรื่องแบบใหม่ขึ้น ด้วยการนำเครื่องดนตรีเครื่องสากลมาบรรเลงประกอบการแสดงแทนวงปี่พาทย์และมีการขับร้องเพลงเนื้อเต็มในละครแทนการเขื่อนแบบเดิมโดยตัดลูกคู่ออก ก่อนที่การแสดงละครเรื่องในรูปแบบเดิมจะกลายมาเป็นการแสดงละครเพลงที่ใช้วงดนตรีสากลบรรเลงแทนวงปี่พาทย์โดย

สมบูรณ์และใช้การขับร้องเพลงไทยสากลในการแสดงตลอดทั้งเรื่องแทนการขับร้องเพลงไทยเดิม ในการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา

พัฒนาการของการแสดงละครเพลงเกิดขึ้นอย่างชัดเจน เมื่อพรานบูรพ์จัดการแสดงละคร ร้องเรื่องโรสิตาให้กับแม่เลื่อนแสดงคู่กับแม่ประทุม ประทีปประเสน นักแสดงละครร้องที่มีชื่อเสียง มากที่สุดในยุคนั้น ในปี พ.ศ. 2474 และจัดการแสดงละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขาในปีเดียวกัน ซึ่ง ถือได้ว่าละครเพลงเรื่องจันทร์เจ้าขา เป็นละครเพลงเรื่องแรกในประวัติศาสตร์การละครของไทย

ในช่วงที่ดนตรีสากลเริ่มเข้ามามีบทบาทในการแสดงละครเพลง นาย ต. แจ็กชวณ เป็นบุคคล หนึ่งที่ทำให้การแสดงละครเพลงของไทยได้รับความนิยมมากขึ้นเนื่องจากเขาเป็นผู้ริเริ่มให้มีการ บันทึกลงเพลงจากการแสดงละครร้องและละครเพลงลงแผ่นเสียงตรากระดาษของเขา และนายเตียง โอศิริ ผู้จัดการแผนกแผ่นเสียงบริษัทสุทธาคิดลเป็นบุคคลอีกท่านหนึ่งที่นำนักแสดงละครร้องที่มีชื่อ เสียงหลายคนในยุคนั้นมาบันทึกลงแผ่นเสียงออกจำหน่ายและเผยแพร่กระจายเสียงออกอากาศทาง สถานีวิทยุ 7 พ.เจ. ซึ่งเป็นสถานีวิทยุแห่งแรกของไทยที่ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2473 จนทำให้ผู้ชมเกิด ความนิยมติดตามชมการแสดงละครร้องและละครเพลงมากยิ่งขึ้น

ในขณะที่พัฒนาการของดนตรีสากลที่กำลังเกิดขึ้นกับวงการละครร้องของไทยพัฒนาการ ของดนตรีสากลยังเกิดขึ้นกับวงการภาพยนตร์ของไทยในช่วงเวลาเดียวกันเมื่อพี่น้องสกุลวสุวัตินี่ ประกอบด้วยนายมานิต นายภา นายกระแสนและนายกระเศียร วสุวัตินี่ สามารถประดิษฐ์อุปกรณ์การ ฉายภาพยนตร์เสียงในฟิล์มได้สำเร็จในปี พ.ศ. 2471 ภายหลังจากที่ฮอลลีวูดสามารถประดิษฐ์ ภาพยนตร์เสียงได้ในปี พ.ศ. 2470 พี่น้องสกุลวสุวัตินี่จึงได้ก่อตั้งบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงขึ้น ผลิตภาพยนตร์เสียงในฟิล์มเรื่องแรกคือเรื่องหลงทาง โดยใช้เพลงไทยเนื้อเดิม 6 เพลง ซึ่งบางเพลง มีการใช้ไวโอลินคลอร้องคล้ายกับลักษณะการบรรเลงที่เกิดขึ้นในการแสดงละครเพลง ในปี พ.ศ. 2476 เกิดเพลงไทยสากลขึ้นเป็นครั้งแรกในภาพยนตร์เรื่องจูโลมเฝ้าทรัพย์ คือเพลง กล้วยไม้ โดย เอาเค้ามาจากเพลง Peanut Vender ของฝรั่ง แต่งทำนองโดยเรือโทมานิต เสนะวิณินท์ เนื้อร้องโดย กาญจนนาคพันธุ์

ในปี พ.ศ. 2480 ได้มีบริษัทภาพยนตร์เสียงเกิดขึ้นอีกแห่งหนึ่งในนามของบริษัทไทยฟิล์ม โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ผลิตภาพยนตร์เพลงแข่งกับบริษัทภาพยนตร์เสียง ศรีกรุงของพี่น้องสกุลวสุวัตินี่ ภาพยนตร์เพลงที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บริษัทไทยฟิล์มคือเรื่องถ่านไฟเก่า

มีเพลงเอกประจำเรื่องคือเพลง บัวขาว และในฝัน จากการประพันธ์โดย ม.ล. พวงร้อย สนิทวงศ์ และ ม.ล. ประพันธ์ สนิทวงศ์ นำแสดงโดย ปรีม ภูนาศ ภายหลังต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล ได้ขายกิจการโรงถ่ายภาพยนตร์ให้แก่กองทัพอากาศในปี พ.ศ. 2483 เนื่องจากในขณะนั้นประเทศไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะสงคราม เกิดการขาดแคลนฟิล์มวัตถุดิบในการผลิตภาพยนตร์ กองทัพอากาศจึงก่อตั้งกองภาพยนตร์ทหารอากาศขึ้น เพื่อผลิตภาพยนตร์สนองนโยบายของรัฐบาล ภายใต้การดูแลของนาวาอากาศเอกขุนสวัสดิ์ ทิมมพร

ในช่วงก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในประเทศไทย สถานที่ที่เป็นจุดศูนย์รวมความบันเทิงของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครจะอยู่ตามโรงละครและโรงภาพยนตร์ต่าง ๆ เช่น โรงละครเวียงนครเขมร โรงละครบุศย์พรรณ โรงภาพยนตร์พัฒนากร โรงภาพยนตร์โอเดียน เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการก่อสร้างโรงมหรสพขนาดใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งรวมความบันเทิงให้แก่ประชาชนและเชิดหน้าชูตาประเทศเนื่องในโอกาสฉลองการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ครบ 150 ปี โดยทรงพระราชทานนามว่า ศาลาเฉลิมกรุง ภายใต้การดูแลของบริษัท สหคินีมา จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ก่อตั้งขึ้น เพื่อดูแลกิจการโรงภาพยนตร์และการค้าภาพยนตร์ภายในประเทศ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงจึงกลายเป็นโรงมหรสพที่มีขนาดใหญ่และหรูหรามากที่สุดในประเทศไทยและในเอเชียขณะนั้น

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี พ.ศ. 2475 ได้ปรากฏเหตุการณ์หนึ่งที่สำคัญต่อวงการละครของไทยเมื่อย่างพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ ได้จัดตั้งโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2477 และจัดการแสดงละครในแนวพันธทางที่มีเนื้อหาในการแสดงในลักษณะชาตินิยม จัดการแสดงในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2477-2483 เป็นจำนวนทั้งหมด 10 เรื่อง เรื่องแรกคือการแสดงละคร เรื่อง เลือดสุพรรณ การแสดงละครของ พณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการในช่วงก่อนสงครามมีคุณลักษณะการดาบ เป็นนักแสดงนำในละครหลวงวิจิตรวาทการเป็นส่วนใหญ่ พัฒนาการด้านการละครที่ใช้เพลงไทยสากลจึงเกิดขึ้นบนเวทีของกรมศิลปากรอีกแห่งหนึ่งควบคู่กันกับละครเอกชนที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน

ในขณะเดียวกันการแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้ก็เริ่มได้รับความนิยมมากขึ้นนับตั้งแต่การแสดงละครร้องแบบชายจริงหญิงแท้ของคณะปรีดาภิเษกที่พระนางเธอลักษมีลาวัณทรงฟื้นฟู

ฟูจันและจัดแสดงในช่วงระหว่างปี 2476-2478 และผลงานการแสดงละครของคณะบรรทมสินธุ์ของเจ้าพระยาอนิรุทธเทวา ณ โรงละครศรีอยุธยาในปี พ.ศ. 2478 ก่อนที่การแสดงละครร้องและละครเพลงของไทยจะเริ่มซบเซาลงในปี พ.ศ. 2480 และการแสดงละครร้องแบบหญิงล้วนจะหมดไปจากเวทีละครของไทยในปี พ.ศ. 2483 ภายหลังจากที่การแสดงละครร้องได้รับผลกระทบจากอิทธิพลของวงการภาพยนตร์ต่างประเทศและภาพยนตร์ภายในประเทศเข้ามามีบทบาทต่อกลุ่มผู้ชมละครชาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 เรื่อยมา จนทำให้ละครร้องและละครเพลงเสื่อมความนิยมก่อนตามลำดับ

ระยะที่ 2 พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2484-2488

เมื่อรัฐบาลไทยภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงครามต้องเข้าสู่ภาวะสงครามด้วยความจำยอมในการเซ็นสัญญาให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยเพื่อทำสงครามโจมตีประเทศสิงคโปร์และพม่า ซึ่งเป็นประเทศที่อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเช่น อเมริกาและอังกฤษ ในปี พ.ศ. 2484 ส่งผลให้ประเทศไทยกลายเป็นผู้ร่วมสงครามกับฝ่ายญี่ปุ่นและตกเป็นเป้าหมายสำคัญของการโจมตีทางอากาศจากฝ่ายสัมพันธมิตรในทันที

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาเกิดขึ้นในประเทศไทยทำให้ประชาชนภายในประเทศพลอยได้รับผลกระทบอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนในเขตกรุงเทพมหานครต้องอยู่ภายใต้การหลบซ่อนระงับภัยจากการทิ้งระเบิดของเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรอยู่ตลอดเวลาและภาวะสงครามได้ส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมการแสดงภายในประเทศในเวลาเดียวกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อวงการภาพยนตร์ เมื่อญี่ปุ่นสั่งห้ามไม่ให้มีการจัดฉายภาพยนตร์ที่นำเข้ามาจากอังกฤษ สหรัฐอเมริกาและฝรั่งเศสทำให้เกิดการขาดแคลนภาพยนตร์จากต่างประเทศและขาดแคลนฟิล์มวัตถุดิบในการผลิตภาพยนตร์ วงการภาพยนตร์ในประเทศจึงต้องหยุดชะงักลง โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ ต้องหาทางแก้ไขสถานการณ์เพื่อความอยู่รอดของกิจการด้วยการนำภาพยนตร์เก่าออกมาจัดฉายใหม่ซ้ำ ๆ โดยใช้การพากย์ไทยประกอบเพื่อสร้างอรรถรสในการชมการแสดงของผู้ชม ซึ่งในขณะนั้นผู้ที่มีชื่อเสียงในการพากย์ภาพยนตร์มากที่สุด คือ ทิดเชียว หรือนายสิน สีนุญเรียง นักพากย์ภาพยนตร์คนแรกของไทย

ในขณะที่โรงภาพยนตร์หลายแห่งไม่มีภาพยนตร์จัดฉายแล้ว เวทีภายในโรงภาพยนตร์จึงกลายเป็นเวทีสำหรับการแสดงละครร้องและละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ที่กลับมาได้รับความนิยมขึ้นใหม่อีกครั้ง ละครร้องที่ยังคงมีบทบาทในช่วงสงคราม คือคณะจันทโรภาสของพรานบุรพ์

พัฒนาการแสดงละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ได้รับความนิยมมากขึ้นนับตั้งแต่ปรากฏการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้ คณะนิมไทยของนายประสาน ต้นสกุล เจ้าของโรงละครเว็จนครเขมมในช่วงก่อนสงคราม ต่อมาเมื่อเกิดภาวะสงครามภายในประเทศการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้ก็ได้รับความนิยมมากขึ้น เกิดคณะละครตามมาอีกหลายคณะนับตั้งแต่คณะวิจิตรเกษมของเชียวก๊กหรือนายบัณฑิต อึ้งวิศิษฏ์ อดีตผู้สร้างโรงภาพยนตร์คิงส์ ครีนส์ และ แกรนด์ ย่านวังบูรพา ที่ได้ร่วมทุนสร้างกับหม่อมหลวงรุจิรา อิศรางกูร ณ อยุธยา และแก้วฟ้าหรือแก้ว อัจฉริยะกุล ภายหลังจากต่อมาเมื่อสงครามทวีความรุนแรงมากขึ้นผู้ชมนิยมชมการแสดงละครเพลงมากขึ้นตามลำดับเพราะการแสดงละครเพลงเป็นมหรสพประเภทเดียวที่ประชาชนสามารถหาความบันเทิงให้แก่ตนเองได้ในช่วงที่ภาพยนตร์จากต่างประเทศขาดแคลน

การแสดงละครเพลงที่มีชื่อเสียงในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา คือการแสดง ละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ ของคณะศิวารมณได้สร้างชื่อเสียงให้กับผู้ที่มีส่วนร่วมในการแสดงครั้งนั้นมาก กล่าวคือ ละครเพลงเรื่องนี้สร้างชื่อเสียงให้กับสุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ที่รับบทพระเอกของเรื่องในการแสดงละครเวทีครั้งแรกของเขา และละครเรื่องนี้ยังทำให้สง่า อารัมภีร นักประพันธ์เพลงของคณะมีชื่อเสียงโด่งดังจากบทเพลง น้ำตาแสงใต้ ซึ่งเป็นเพลงเอกประกอบการแสดงละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์

อนึ่ง ยังปรากฏศิลปินอีก 2 กลุ่มที่สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมไม่น้อยไปกว่าการแสดงละครเพลง ศิลปินกลุ่มดังกล่าวคือ 1. จำเริญ 2. นักร้อง

1. จำเริญ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าละครข่อย คณะจำเริญที่มีชื่อเสียง ได้แก่ คณะ เมฆคำของลือฉีก คณะลูกไทยของจอก ดอกจันทร์ คณะของสุคนธ์ คิวเหล็ยม และคณะเบญจศิลป์ พงษ์มิตร ของสมพงษ์ พงษ์มิตร เป็นต้น

คณะจำเริญได้มีบทบาทในการแสดงละครร่วมกับการแสดงละครเพลงครั้งแรกจากการแสดงละครเพลงเรื่องนางบุญใจบาป ของคณะวิจิตรเกษม ที่จอก ดอกจันทร์ได้นำศิลปินตลกของคณะลูกไทย เข้าร่วมการแสดงจนทำให้ผู้ชมเกิดความชอบใจ ต่อมาคณะละครเวทีต่าง ๆ จึงมีการนำศิลปินตลกตามพระตามนางเข้าไปมีส่วนร่วมในการแสดงด้วยทุกครั้ง ในยุคสงครามศิลปินตลกที่มีชื่อเสียงได้แก่ จอก ดอกจันทร์, แจ้ว ดอกจิก, ผล ขาดะเกียบ, สุคนธ์ คิวเหล็ยม, จุมพล ปัทมินทร์, สมบูรณ์ แวนตาโต, สนิธ เกษธนัง, สมพงษ์ พงษ์มิตร, สมควร กระจำงศาสตร์, ลือฉีก

2. นักร้องขับร้องกับการบรรเลงดนตรีสลับภาพยนตร์ ซึ่งในช่วงสงครามการแสดงดนตรีเป็นการแสดงประเภทหนึ่งที่มีความนิยมมากควบคู่ไปกับการแสดงละครเพลงและจำพวกนักร้องที่มีชื่อเสียงในช่วงสงคราม เช่น สุรสิทธิ์ สัตยวงศ์ ปิติ เปลี่ยนสายสืบ สถาพร มุกดาประกร สุพรรณ บูรณะพิมพ์ แห่งวงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์โดยมีครู นารถ ดาวบุตร เป็นหัวหน้าวง ล้วน ควันธรรม มัณฑนา โมรากุล จูรี โอศิริ แห่งวงดนตรีกรมโฆษณาการหรือสุนทราภรณ์ มีครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นหัวหน้า และวงดนตรีดุริยะโยธินของทหารบก มีจำปา เลี่ยมสำราญ เป็นหัวหน้าวง สร้างความบันเทิงให้แก่ผู้ชมตลอดช่วงสงครามก่อนที่วงดนตรีทั้งสามวงจะลดบทบาทลงในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบลง ภายหลังสงครามสงบลงวงดนตรีทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ยุติกิจการลง วงดุริยะโยธินกลับเข้าสังกัดเดิมของกองทัพบกและวงดนตรีสุนทราภรณ์กลับเข้าสังกัดเดิมที่กรมโฆษณาการ(กรมประชาสัมพันธ์)

ในระยะนี้เองละครร้องคณะปรีดาลัยของพระนางเชลลิกษมีลาวังก็ได้เปิดการแสดง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุง และศาลาเฉลิมนครอีกครั้งในปี พ.ศ. 2486 โดยการร่วมมือกันระหว่างพระนางเชลลิกษมีลาวังกับบริษัทสหศินิมา จำกัด ละครร้องคณะปรีดาลัยในครั้งนั้นเป็นการแสดงละครแบบชายจริงหญิงแท้ แสดงเรื่อง สรอนงค์ นำแสดงโดย ทัด เอกทัต วสันต์ สุนทรปักษิณ เดิม โมรากุล จากการสนับสนุนโดยนาวาเอกขุนลวีสต์ ทิฆัมพร ผู้จัดการโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมกรุงและทวี ณ บางช้าง หรือครูมารุต ผู้กำกับภาพยนตร์จากกองภาพยนตร์ทหารอากาศ

ในช่วงเวลาเดียวกันที่วงการละครเพลงกำลังเริ่มกลับมาได้รับความนิยม วงการภาพยนตร์ไทยก็ปรากฏภาพยนตร์เพลงขึ้นอยู่ 2 เรื่อง คือภาพยนตร์เรื่อง บ้านไร่นาเรา และน้ำท่วมดีกว่าฝนแล้ง ของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ซึ่งภาพยนตร์ทั้งสองเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ได้รับบัญชาจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้นำประเทศในขณะนั้น ให้ผลิตขึ้นเพื่อเผยแพร่แนวคิดให้ประชาชนภายในประเทศมีทัศนคติที่ดีในการประกอบอาชีพการทำไร่นา และปลอบขวัญประชาชนที่ประสบภาวะน้ำท่วมกรุงเทพมหานครในปี พ.ศ. 2485 โดยทางรัฐบาลใช้สื่อภาพยนตร์เป็นเครื่องมือของรัฐในการสื่อสารกับประชาชน

ภาพยนตร์เพลงเรื่องน้ำท่วมดีกว่าฝนแล้งที่ผลิตขึ้นในปี พ.ศ. 2485 ถือเป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องสุดท้ายของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ก่อนที่บริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงจะปิดกิจการในเวลาต่อมา และภาพยนตร์เพลงเรื่องนี้ยังเป็นภาพยนตร์เพลงเรื่องสุดท้ายของจำรัส สุวคนธ์ พระเอกเสียงทอง ของบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ก่อนที่เขาจะเสียชีวิตต่อมาในวันที่ 20 มกราคม พ.ศ.

2487 ในขณะที่มีอายุเพียง 36 ปี บุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อวงการภาพยนตร์เพลงของไทยอีกคนหนึ่งในช่วงสงครามคือ พรานบุรพ์ หัวหน้าคณะละครจันทโรภาส เขาได้รับการเชิญจากนายมานิต วสุวัต ผู้อำนวยการบริษัทภาพยนตร์เสียงศรีกรุงให้เข้ามาช่วยประพันธ์เรื่องและเพลงให้กับภาพยนตร์เพลงของบริษัทเสียงศรีกรุงภายหลังจากที่เขาบุกคณะจันทโรภาส

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาใกล้สิ้นสุดลง การแสดงละครเพลงแบบชายจริงหญิงแท้ได้รับความนิยมจากผู้ชมมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกิดคณะละครใหม่ขึ้นมาอีกหลายคณะ เช่น เทพศิลป์ของคุณหลวงอรรดและคุณหญิงน้อมจิต อรรดไกรวัลวที คณะผกาวัลลี ของสมาชิกตระกูลศิลปะบรรเลง

ระยะที่ 3 พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2490-2496

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพายุติลง ในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2488 ผู้คนที่อพยพหนีภัยสงครามเริ่มทยอยเดินทางกลับเข้ามาในกรุงเทพมหานคร ประชาชนชาวเมืองขาดสิ่งบันเทิงใจ ภาพยนตร์ยังเข้ามามีตลาดในเมืองไทยได้ไม่มากนัก ทำให้โรงภาพยนตร์ต่าง ๆ เว้นว่างจากการฉายภาพยนตร์ กลุ่มศิลปินนักแสดง นักดนตรี และนักประพันธ์ไทยจึงก่อตัวกันจัดตั้งคณะละครเวทีแบบชายจริงหญิงแท้ขึ้น และจัดการแสดงละครเพลงตามเวทีโรงภาพยนตร์เหล่านั้น จึงเกิดคณะละครเวทีขึ้นมาหลาย คณะละครที่มีผลงานและมีชื่อเสียง 4 คณะ คือ คณะศิวารมณั คณะเทพศิลป์ คณะผกาวัลลี และคณะอัศวินการละครซึ่งแสดงประจำอยู่ที่โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครบริเวณสี่แยก เอส.เอ.บี และโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยบริเวณถนนมหาไชยตัดกับถนนราชดำเนิน มีผลงานที่สร้างชื่อเสียงให้แก่นักแสดงและนักประพันธ์ เช่น คณะศิวารมณั มีผลงานที่มีชื่อเสียงจากการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ ราชนีบอด เปลวสุริยา คณะเทพศิลป์มีชื่อเสียงจากผลงานการแสดงละครเพลงเรื่อง ธนุทอง ปกาศิดกมลสิงห์ อาณาจักรถล่ม คณะผกาวัลลี มีชื่อเสียงจากการแสดงละครเพลงเรื่อง ผกาดีความพยาบาท แม็คเบ็ธ คณะอัศวินการละครมีชื่อเสียงจากการแสดงละครเพลงเรื่อง พันท้ายนรสิงห์ กลิ่นขี้ไต้แดง และช้องนาง เป็นต้น

การแสดงละครเพลงไทยของไทยในช่วง พ.ศ. 2490-2496 เป็นช่วงเวลาที่เกิดศิลปินนักแสดงหน้าใหม่ประดับวงการการแสดงละครของไทยหลายคน เช่น ส.อาสนจินดา จากการแสดงละครเพลงเรื่องดรชนินาง ในปี พ.ศ. 2490 สวลี ผกาพันธุ์ และวลิต สนธิรัตน์ จากการแสดงละครเพลงเรื่องความพยาบาท ในปี พ.ศ. 2492 สุพรรณ บูรณะพิมพ์ จากการแสดงละครเพลงเรื่อง ราชนี

บอด และเปลวสุริยา ฉลอง สิมะเสถียร จากละครเพลงเรื่องพระลอ สมพงษ์ พงษ์มิตร จากละครเพลงเรื่องพันท้ายนรสิงห์ โดยคณะอัศวินการละคร

ในที่สุดละครเพลงในยุคหลังสงครามก็ถึงจุดเสื่อมเมื่อภาพยนตร์เฟื่องฟูอีกครั้ง ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2496 โรงภาพยนตร์ต่างๆ ที่ใช้เป็นโรงละครหันกลับมาฉายภาพยนตร์อีกครั้ง ศาลาเฉลิมนครที่เคยใช้เป็นเวทีสำหรับการแสดงละครเพลงตั้งแต่ยุคสงครามมหาเอเชียบูรพาสงบเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์จีน ทำให้คณะละครเวทีต้องย้ายกิจการมาเปิดการแสดงที่ศาลาเฉลิมไทยเป็นเวทีแห่งสุดท้าย ก่อนที่ศาลาเฉลิมไทยจะเปลี่ยนมาฉายภาพยนตร์ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2496

เมื่อคณะละครไม่มีสถานที่ในการจัดการแสดงประกอบกับประชาชนหันไปนิยมชมภาพยนตร์มากกว่าชมการแสดงละครเพลง การแสดงละครเพลงจึงค่อยๆ เสื่อมความนิยมลง บางคณะต้องยุติกิจการ นักแสดงละครหลายคนหันไปประกอบอาชีพเป็นนักแสดงภาพยนตร์หรือไปประกอบอาชีพในกิจการวิทยุโทรทัศน์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2498 ละครเพลงจึงเข้าไปแสดงในสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมของกรมประชาสัมพันธ์เป็นช่องแรก แล้วย้ายไปแสดงที่ช่อง 5 และช่อง 7 ของกองทัพปกตามลำดับเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2511 ก่อนที่จะยุติรายการแสดงละครเพลงทางสถานีโทรทัศน์ในที่สุด

ระยะที่ 4 พัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2496-2532

หลังปี พ.ศ. 2496 โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทยยุติการจัดการแสดงละครเพลงหันมาจัดฉายภาพยนตร์แทน ทำให้การแสดงละครเพลงของคณะละครต่างๆ ต้องย้ายไปเปิดการแสดงต่อที่โรงละครศรีอยุธยา สี่ก๊กพระยาศรี ภายใต้การนำของ ส. อาสนจินดา และพันคำ แต่ในขณะนั้นการแสดงละครเพลงไม่ค่อยเป็นที่นิยมเท่ากับภาพยนตร์ จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จัดตั้งงานด้านวิทยุโทรทัศน์ขึ้นในรูปรัฐวิสาหกิจโดยให้บริษัทไทยโทรทัศน์ จำกัด เปิดกิจการสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม ออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2498 โดยมีนายจ่านิ่ง รังสิกุล เป็นหัวหน้าฝ่ายจัดรายการคนแรกของทางสถานี ความนิยมในการชมการแสดงละครเพลงของไทยและวงการภาพยนตร์จึงได้รับผลกระทบจากอิทธิพลความนิยมในการชมรายการจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมของผู้ชมอีกครั้งหนึ่ง

นายจ่านิ่ง รังสิกุล เป็นผู้ที่มิชอบบทบาทต่อวงการละครเพลงของไทยเมื่อเขาเป็นผู้ริเริ่มให้มีการแสดงละครเพลงอีกครั้งโดยผ่านสื่อโทรทัศน์ การแสดงละครเพลงที่เคยรุ่งเรืองบนเวทีศาลาเฉลิม

นครและศาลาเฉลิมไทย จึงได้รับการเผยแพร่อีกครั้ง โดยคณะชั้นชุมนุมศิลปินของสวลิ ผกาพันธุ์ และอดิศักดิ์ เสวตนันท์ เป็นคณะละครคณะแรกที่น่าำการแสดงละครเพลงมาเปิดการแสดงทางโทรทัศน์โดยนำละครเพลงเรื่องความพยายาม ของแม่วัน ที่เคยเปิดการแสดง ณ ศาลาเฉลิมนครในปี พ.ศ. 2492 มาเปิดการแสดงอีกครั้ง ณ สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีช่อง 4 บางขุนพรหม ในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2499

การแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม ของคณะชั้นชุมนุมศิลปินใช้นักแสดงชุดเดิมที่เคยแสดงบนเวทีที่ศาลาเฉลิมนคร เช่น ศ. อาสนจินดา วลิต สนธิรัตน์ วงษ์ ศรีสวัสดิ์ กำกับการแสดงโดย ลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาขณ) อดีตผู้กำกับการแสดงคณะผกาวัลี

ต่อจากนั้นคณะชั้นชุมนุมศิลปิน จึงนำผลงานการแสดงละครเพลงออกเผยแพร่ทางโทรทัศน์มากขึ้นอีกหลายเรื่อง เช่น ละครเรื่อง บ้านทรายทอง เกหาสน์สีแดง วนิดา และหนึ่งนรือย

การแสดงละครเพลงปรากฏขึ้นในจอโทรทัศน์ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 จนถึงปี พ.ศ. 2511 จึงเป็นช่วงสุดท้ายของการละครเพลง ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ปรากฏการแสดงละครเพลงเรื่อง ขอบรั้วริมวังและเจ้าลอ จากบทประพันธ์ของพรานบูรพ์ โดยคณะ 67 การละคร ก่อนที่การแสดงละครเพลง ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมจะหายไปจากรายการของทางสถานีตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ขณะที่สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมกำลังได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วไปภายในประเทศ ต่อมาในปี พ.ศ. 2500 ในรัฐบาลยุคจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการจัดตั้งสถานีโทรทัศน์แห่งที่ 2 ขึ้น ใช้ชื่อว่า สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 สนามเป้า (ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นสถานีโทรทัศน์ช่อง 5 กองทัพบกในปี พ.ศ. 2511) ส่งผลให้การแสดงละครเพลงถ่ายเทจากสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมสู่สถานีโทรทัศน์ช่อง 7 สนามเป้าในระยะหนึ่งก่อนที่จะสูญหายไปจากทางรายการของทางสถานีเช่นเดียวกับสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม จึงถือเป็นการยุติพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยในที่สุด

ลักษณะการแสดงละครเพลงทั่วไปของไทยในยุคที่ได้รับความนิยมสูงสุด(พ.ศ. 2490 - 2496) จะมีลักษณะเป็นการแสดงสมจริงทั้งเครื่องแต่งกาย ฉาก ท่าทางการเคลื่อนไหว โดยใช้นักแสดงชายจริงหญิงแท้ในการแสดง มีการขับร้องเพลงไทยสากลและการแสดงนาฏศิลป์ไทย

หรือสากลสลับในบางช่วงของการแสดงเพื่อเสริมอรรถรส นอกจากนั้นจะมีการแสดงจำพวกหรือ การขับร้องเพลงสลับหน้าม่านละครเพื่อใช้เวลาในการเปลี่ยนฉากแต่ละครั้งโดยใช้วงดนตรีสากล บรรเลงประกอบการขับร้องและอารมณ์ของละครในขณะดำเนินเรื่อง

การแสดงละครเพลงของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา นิยมแสดงเรื่องที่น่ามาจาก บทนวนิยายของนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงในช่วงปลายสงครามมหาเอเชียบูรพาหลายคน เช่น การแสดงละครเพลงเรื่องกลิ่นยี่โถแดง ของอิงอร หรือ บ้านทรายทอง ของ ก. สุรางคนางค์ เป็นต้น โดยการแสดงจะใช้เวลาประมาณ 3 ชั่วโมง

เพื่อความชัดเจนในการศึกษารูปแบบการแสดงละครเพลงของไทย ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาค้นคว้า ข้อมูลด้านเอกสารและการฝึกทดลองภาคปฏิบัติการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม ของคณะ ผกาวัลลีที่เคยจัดการแสดง ณ โรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมนครในปี พ.ศ. 2492 โดยผู้วิจัยได้ฝึกฝนเทคนิค การแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม กับครูรัตคา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) อดีตผู้กำกับ การแสดงประจำคณะผกาวัลลีและผู้กำกับการแสดงละครเพลงเรื่องดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า การแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม ของคณะผกาวัลลี ในปี พ.ศ. 2492 เป็นการนำบทละครที่เขียน ขึ้นโดยสศ. กุรมะโรหิต นักประพันธ์ประจำคณะมาจัดเป็นการแสดง สศ. กุรมะโรหิตได้นำเค้า โครงเรื่องความพยายาม ของแม่วันมาเขียนเป็นบทละครเวทีในลักษณะบทเจรจาร้อยแก้วโดยแบ่ง เนื้อหาในการดำเนินเรื่องออกเป็น 7 ฉากตามลำดับเหตุการณ์และสถานที่ๆเกี่ยวข้องกับการดำเนิน เรื่องตามบทประพันธ์ต้นฉบับของแม่วัน

การแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายามของคณะผกาวัลลีในปี พ.ศ. 2492 ประพันธ์ดนตรี โดยครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ออกแบบเครื่องแต่งกายโดยคุณหญิงจัน ศิลปบรรเลง กำกับการ แสดงโดยครูรัตคา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) และนำแสดงโดย ส. อาสนจินดา และ สวลี ผกาพันธุ์ ซึ่งการแสดงในครั้งนั้นเป็นการขึ้นเวทีแสดงละครครั้งแรกในชีวิตของคุณสวลี ผกาพันธุ์

จากการศึกษารูปแบบการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม ของคณะผกาวัลลี ผู้วิจัยแบ่ง การศึกษาและการวิเคราะห์ลักษณะการแสดงละครเพลงเรื่องดังกล่าวออกเป็นหัวข้อดังนี้

1. การแปลงบทนวนิยายต้นฉบับเป็นบทละครเวทีของสศ. กุรมะโรหิต
2. วิธีแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม ของคณะผกาวัลลี

จากการศึกษาพบว่า สด กุรุมะโรหิตได้แปลงบทนวนิยายเรื่องความพยายามของแม่วันออกเป็นบทละครเวทีโดยเรียงลำดับเนื้อหาในการแสดงแบ่งออกเป็น 7 ฉาก เพื่อให้มีความกระชับเหมาะสมแก่เวลาในการแสดง 3 ชั่วโมง ซึ่งเป็นเวลาปกติของการแสดงละครเพลงในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยพยายามรักษาเค้าโครงเรื่องจากบทประพันธ์ต้นฉบับที่แม่วันได้ประพันธ์ไว้ 26 ตอนไว้ให้มากที่สุด

สด กุรุมะโรหิตได้ตัดพลความที่อธิบายรายละเอียดความเป็นไปเป็นมาของตัวละครในตอนต้นของบทประพันธ์เดิมออก และเขียนบทให้ตัวละครเจรจาเล่าความเป็นมาให้ผู้ชมสามารถติดตามเรื่องได้พอสังเขป การเปิดเรื่องในการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายามของสด กุรุมะโรหิตเลือกเปิดเรื่องในฉากพิธีสงฆ์ของ ฟาบีโอ โรมานี ซึ่งตรงกับบทประพันธ์ต้นฉบับของแม่วันในตอนที่ 3

ลักษณะความแตกต่างในการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายามของสด กุรุมะโรหิต กับบทประพันธ์ต้นฉบับเดิมของแม่วันอีกจุดหนึ่งคือ ฉากปิดเรื่องเนื่องจากการเขียนบทละครโดย สด กุรุมะโรหิต ได้เลือกฉากในการปิดเรื่องโดยลักษณะโศกนาฏกรรมเพื่อสร้างความสะเทือนใจให้แก่ผู้ชมด้วยการเสียชีวิตของตัวละครเอกฝ่ายหญิง ซึ่งลักษณะการปิดเรื่องของสด กุรุมะโรหิตในตอนนี้มี ความแตกต่างจากการปิดเรื่องของแม่วันที่สรุปเรื่องด้วยการให้ฟาบีโอ โรมานี ตัวละครเอกของเรื่องหลบหนีออกจากประเทศอิตาลี เดินทางเข้ามาอาศัยทางภาคเหนือของประเทศไทย ผู้วิจัยคาดคะเนว่าแม่วันมีความต้องการที่จะทำให้อ่านเกิดความรู้สึกหวาดเสียวเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับฟาบีโอ โรมานี ตัวละครเอกของเรื่อง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริงใกล้ตัวของผู้อ่านในขณะที่บทละครของสด กุรุมะโรหิต จบเรื่องด้วยความสะเทือนใจและผู้เขียนบทละครต้องการให้ผู้ชมเกิดความจดจำบทสรุปของความพยายามที่ประสบแก่ตัวละครเอกฝ่ายหญิงไว้ให้นานที่สุด

การตีบทของตัวละครต่างๆ ในการแสดงละครเพลงของคณะหมอลำจะตีบทตามลักษณะบทสนทนาและท่าทางที่ถูกกำหนดไว้ในบทละครส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งจะได้รับการกำกับจากครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) ผู้กำกับการแสดงจนเป็นที่พึงพอใจของผู้กำกับการแสดงก่อนเปิดการแสดงบนเวที

ลักษณะท่าทางในการเคลื่อนไหวร่างกายของตัวละครในขณะที่ทำการแสดงละครเพลง เรื่องความพยายาม ของคณะพกาวัลลีในปี พ.ศ. 2492 แบ่งออกได้ 2 ลักษณะคือ

1. การเคลื่อนไหวร่างกายขณะดำเนินเรื่อง
2. การเคลื่อนไหวร่างกายในขณะที่ขับร้องเพลงละคร

1. การเคลื่อนไหวร่างกายขณะดำเนินเรื่อง ตัวละครจะเคลื่อนไหวร่างกายในลักษณะปกติทั่วไปคล้ายกับชีวิตจริง เช่น เดิน นั่ง นอน ยืน วิ่ง โดยเคลื่อนไหวร่างกายไปตามตำแหน่งต่างๆ ทั่วทั้งเวทีเป็นไปตามลักษณะการดำเนินเรื่องของแต่ละฉาก ตัวละครที่กำลังแสดงอยู่บนเวทีจะต้องพยายามเข้าไปยืนใกล้ๆ บริเวณที่มีไมโครโฟนที่ห้อยลงมาจากริมของโรงละครที่มีอยู่ประมาณ 2-3 แห่ง เพื่อให้เสียงของการสนทนาหรือขับร้องเพลงละครเกิดเสียงดังชัดเจน

2. การเคลื่อนไหวร่างกายในขณะที่ขับร้องเพลงละคร นักแสดงนำฝ่ายชาย - หญิงจะเคลื่อนไหวร่างกายเพียงเล็กน้อย เช่น การผายมือเปิดอกไปในทิศทางต่างๆ การยื่นกุ่มมือ การโอบประคองซึ่งกันและกัน ซึ่งลักษณะการเคลื่อนไหวร่างกายเช่นนี้ ผู้กำกับการแสดงต้องการเน้นความไพเราะในการขับร้องเพลงเป็นประการสำคัญ ไม่ต้องการให้การเคลื่อนไหวร่างกายมีมากจนเกินไป เพราะจะทำให้รบกวนสมาธิในการฟังเพลงของผู้ชม

การเคลื่อนที่ในตำแหน่งต่างๆ ของตัวละครในขณะที่ขับร้องเพลงมักขึ้นอยู่กับที่ หรือเปลี่ยนตำแหน่งเดินไปมุดค้าใบไค่ด้านหนึ่งของเวทีได้ในบางครั้ง ลักษณะการเคลื่อนไหวร่างกายเช่นนี้ ใช้นักแสดงละครนำฝ่ายชาย-หญิงและการขับร้องเพลงสลับหน้าม้าละคร

แนวคิดในการออกแบบเครื่องแต่งกายในการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายามของคณะพกาวัลลี ในปี พ.ศ. 2492 ออกแบบโดยคุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ให้มีลักษณะของเครื่องแต่งกายสอดคล้องกับฐานะและสถานภาพของตัวละคร จากการสัมภาษณ์ของกรรุดัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาบย) และการรวบรวมข้อมูล ตลอดจนการวิเคราะห์ของผู้วิจัย ผู้วิจัยคาดว่าคุณหญิงจีน ศิลปบรรเลง ได้แนวทางในการออกแบบเครื่องแต่งกายประกอบการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายามจาก 3 แหล่งด้วยกัน คือ

1. จากนิคยสารที่มีรูปเครื่องแต่งกายสากลแบบฝรั่งและพบเห็นการแต่งกายของชาวต่างชาติที่อยู่ในประเทศไทย

2. จากการศึกษาลักษณะเครื่องแต่งกายของตัวละครในนวนิยายแปลเรื่องความพยายามของแม่วัน

3. จากจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง

ลักษณะฉากและอุปกรณ์ประกอบการแสดงละครเพลง เรื่อง ความพยายาม ได้รับการออกแบบโดยอาจารย์ศิวะวงษ์ ภูณชร ณ อยุธยา สถาปนิกผู้ออกแบบตกแต่งโรงภาพยนตร์ศาลาเฉลิมไทย ได้ออกแบบฉากละครเพลง เรื่อง ความพยายาม ของคณะหมกาวลีให้สอดคล้องกับการดำเนินเรื่องของตัวละครมีทั้งหมด 7 ฉาก

ลักษณะเด่นของฉากในการแสดงละครเพลงเรื่องความพยายาม แบ่งออกได้ 2 ลักษณะ คือ

1. เน้นความสมจริง ในลักษณะการออกแบบภายใน (Interior Design) เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจฐานะและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตัวละคร ซึ่งฉากที่มีความสำคัญในการดำเนินเรื่อง มีอยู่ 3 ฉากใหญ่ คือ ฉากภายในห้องเก็บศพใต้ดินของตระกูลโรมานี ฉากภายในห้องรับแขกของตระกูลโรมานี และฉากภายในโรงแรมที่พักของเคานต์เซซาร์ โอลิวา ลักษณะเด่นในข้อนี้ผู้ออกแบบฉากจะใช้การวาดภาพและลวดลายลงผืนผ้าใบหรือ ไม้้อัดตามรายละเอียดของสถานภาพตัวละครและบรรยากาศที่ได้บรรยายไว้ในบทประพันธ์ของแม่วัน

2. ลักษณะการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดงช่วยสร้างความสมจริงของสถานที่ในการแสดงและช่วยสร้างบ่มปัญหาและการคลี่คลายปมปัญหาของเรื่อง

ลักษณะเด่นประการที่ 2 นี้จะเห็นได้จากฉากภายในห้องเก็บศพใต้ดินของตระกูลโรมานีที่มีการประกอบโลงศพจำนวนมากจัดวางตามตำแหน่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความสมจริง ดูน่ากลัวและเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่ช่วยในการเปิดเรื่องในการแสดง

ลักษณะดนตรีสากลที่ใช้ประกอบการแสดงละครเพลง เรื่อง ความพยายามของคณะหมกาวลี ในปี พ.ศ. 2492 มีความโดดเด่นในลักษณะเป็นการประพันธ์ดนตรีในแนวซิมโฟนี บรรเลงประกอบการแสดงกล่าวคือ ทรูประสิทธิ์ ศิลปินบรรเลง ผู้ประพันธ์ดนตรีและควบคุมการบรรเลงดนตรีประจำคณะหมกาวลี ได้นำแนวทางการประพันธ์ดนตรีคลาสสิก มาประพันธ์ดนตรีประกอบละครเพลงใช้วงดนตรีลักษณะออร์เคสตรา (Orchestra) ใช้เครื่องดนตรีในการบรรเลงประกอบการแสดง 14 ชิ้น จนทำให้การแสดงละครเพลงของคณะหมกาวลีประสบความสำเร็จสูงสุดคณะหนึ่งในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา

ลักษณะดนตรีประกอบการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายาม ของคณะผกาวัลลีมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. การบรรเลงประกอบอารมณ์ในการดำเนินเรื่อง

ผู้วิจัยไม่พบโน้ตเพลงต้นฉบับในการบรรเลงดนตรีประกอบการอารมณ์ในการดำเนินเรื่องของการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายาม ผู้วิจัยจึงได้อนุมานลักษณะดนตรีประกอบการดำเนินเรื่อง ความพยายาม ของคณะผกาวัลลีจากลักษณะการบรรเลงดนตรีประกอบการแสดงละครเพลงเรื่องอื่นๆ ของคณะผกาวัลลีที่สามารถค้นได้ สรุปได้ว่าการบรรเลงดนตรีประกอบการดำเนินเรื่อง ผู้ประพันธ์จะใช้การบรรเลงดนตรีในลักษณะโหมโรง (OVERTURE) เพื่อสร้างความตื่นเต้น ระวังในการเริ่มการแสดงและเป็นการเริ่มนำผู้ชมเข้าสู่บรรยากาศของการแสดงก่อนที่การบรรเลงดนตรีประกอบอารมณ์ของตัวละครในแต่ละฉากจะเปลี่ยนไปตามอารมณ์ของเรื่อง

ลักษณะเด่นของการบรรเลงดนตรีประกอบการดำเนินเรื่องของครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง คือการเลือกใช้เครื่องดนตรีสากลที่มีธรรมชาติของเสียงสอดคล้องตามลักษณะอารมณ์ของการแสดงอารมณ์ในแต่ละฉาก เช่นในฉากที่ที่บรรยากาศโศกเศร้าการบรรเลงดนตรีประกอบละครจะใช้เครื่องดนตรีประเภทเครื่องลมไม้ (WOODWINDS) หรือเครื่องสายฝรั่ง (STRINGS) ที่มีธรรมชาติของเสียงในลักษณะหวาน โหยหวนบรรเลงเป็นท่วงทำนองหลักประกอบอารมณ์ของการแสดงละครในขณะนั้น คล้ายกับการบรรเลงดนตรีประกอบภาพยนตร์ของฮอลลีวูด

2. การบรรเลงดนตรีประกอบการขับร้องเพลงละคร

ครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ได้ประพันธ์ทำนองดนตรีประกอบการขับร้องเพลงละครเรื่อง ความพยายามไว้ 2 เพลงคือ เพลงไอ้ยอดดวงใจในฉากที่ 2 และเพลงดวงดาวกับความรักในฉากที่ 5

การประพันธ์ทำนองเพลงประกอบการขับร้องเพลงละครของครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง จะนิยมใช้การประพันธ์ทำนองในลักษณะการกระโดดขึ้นคู่เสียง กล่าวคือ การยกระดับเสียงจากระดับเสียงในระดับต่ำขึ้นสู่เสียงระดับสูงหรือการลดเสียงจากระดับสูงลงสู่เสียงในระดับต่ำอย่างรวดเร็วทันทีทันใดในท่อนเพลงที่ต้องการสะท้อนอารมณ์ของตัวละครและให้ผู้ชมเกิดความซาบซึ้งกับอรรถรสในการแสดงอารมณ์ของตัวละคร และต้องการให้ผู้ชมสามารถจดจำเนื้อร้องของเพลงได้ง่าย ลักษณะการประพันธ์ทำนองดังกล่าวทำให้นักแสดงละครและนักร้องเพลงสลับหน้าม่านหลายคนไม่สามารถขับร้องเพลงของครูประสิทธิ์ได้แต่คุณสวลี ผกาพันธุ์ เป็นผู้ที่มีความสามารถใน

การขับร้องเพลงละครในแนวทางการประพันธ์ดนตรีประกอบละครของครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ได้เป็นอย่างดี จึงทำให้คุณสวลี ผกาพันธุ์ ประสบความสำเร็จในการแสดงละครเพลงเรื่อง ความพยายาม ของคณะผกาวัลี ในปี พ.ศ. 2492

จากการศึกษาการขับร้องเพลงในละครเรื่องความพยายาม ของคณะผกาวัลี ผู้วิจัยได้ ทดลองฝึกภาคปฏิบัติขับร้องเพลงละครกับครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) สามารถสรุปลักษณะ การฝึกฝนการขับร้องเพลงละครได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้เข้ารับการฝึกหัดขับร้องเพลงละครจะต้องขับร้องเพลงให้ครูลัดดาฟังก่อนเป็นลำดับแรก เพื่อให้ครูได้พิจารณาระดับเสียงและวิธีการขับร้องของผู้ฝึกหัดเป็นเบื้องต้น
2. ครูลัดดา ศิลปบรรเลง (สารดาชน) จะแนะนำการขับร้องเพลงด้วยการฝึกให้ออกเสียงขับร้องเพลงให้ถูกต้อง ชัดเจน ถูกอักขระวิธีโดยเฉพาะการขับร้องเพลงต้องให้เกิดความชัดเจนในการออกเสียงตัวอักษร เช่น ตัว ร/ล
3. การขับร้องเพลงละครของครูประสิทธิ์ ศิลปบรรเลง ผู้ขับร้องต้องพยายามคุมเสียงให้บังในขณะขับร้องจากเสียงที่มีระดับต่ำขึ้นสู่ระดับสูงหรือจากเสียงที่มีระดับสูงลงสู่เสียงในระดับต่ำด้วยการฝึกหายใจและควบคุมลมในขณะขับร้องให้เกิดความชำนาญจะช่วยให้การขับร้องเพลงในลักษณะการเปลี่ยนระดับเสียงง่ายขึ้น
4. ผู้ขับร้องเพลงละครต้องขับร้องเพลงด้วยเสียงที่ตั้ง อาจเป็นเพราะการขับร้องเพลงในการแสดงละครยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา ต้องร้องใกล้ไมโครโฟนที่ห้อยลงมาจากด้านบนของเวทีเท่านั้น ซึ่งในขณะนั้นการร้องเพลงของผู้แสดงยังไม่ไมโครโฟนติดตามตัว (Wireless) เช่นในปัจจุบัน
5. เมื่อขับร้องเพลงละคร ผู้ขับร้องจะต้องร้องเพลงด้วยอารมณ์ของตัวละครที่เกิดขึ้นในขณะแสดง ซึ่งส่วนมากมักเป็นอารมณ์แห่งความรัก บรรยายความรู้สึกผ่านเพลง ขับร้องเพลงให้มีการผ่อนเสียงหนัก – เบา ไม่ร้องเพลงในระดับเท่ากันตลอดทั้งเพลง

จากการพัฒนาการการแสดงละครเพลงของไทยและการแสดงละครเพลง เรื่อง ความพยายามของคณะผกาวัลี ในปี พ.ศ. 2492 เป็นสิ่งที่บ่งบอกให้เราทราบได้ว่าอิทธิพลของสื่อบันเทิงประเภทภาพยนตร์และสื่อโทรทัศน์กลายเป็นคู่แข่งสำคัญต่อความเจริญ หรือการเสื่อมความนิยมของวงการการแสดงละครเพลงเพราะถ้าเมื่อใดการฉายภาพยนตร์ต่างประเทศและในประเทศเข้ามามีอิทธิพลต่อกลุ่มผู้ชมละครเพลง ความนิยมในการชมการแสดงละครเพลงของผู้ชมก็จะลดน้อยลง

ทันทีแต่ถ้าเมื่อใดการจัดฉายภาพยนตร์ลดน้อยลงไป ผู้ชมก็จะหันกลับมาให้ความสำคัญในการชมการแสดงอีกครั้ง นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกจากการเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาในประเทศไทยและการเปลี่ยนทางการเมืองภายในประเทศก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความเจริญรุ่งเรืองของการแสดงละครเพลง แต่การแสดงละครเพลงของไทยที่เกิดขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2474 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญของประวัติศาสตร์การละครไทยที่ทำให้ประเทศไทยมีการพัฒนาศิลปะการละครให้เกิดก้าวหน้าและสร้างสรรค์ศิลปินนักแสดงที่ทรงคุณค่าทางการละครให้แก่วงการการละครของไทยเรื่อยมาจนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วจวบจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยการแสดงละครเพลงของไทยกรณีศึกษาเรื่อง ความพยายามของแม่วันในครั้งนี้ผู้วิจัยประสบปัญหาหลักในเรื่องการค้นหาแหล่งข้อมูลเนื่องจากการบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะรูปแบบการแสดงละครเพลงน้อยมาก เพราะในอดีตยังไม่มีเทคโนโลยีในการบันทึกเทปโทรทัศน์ ถึงแม้ว่าจะเคยมีการจัดการแสดงละครเพลง ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหมตั้งแต่ปี พ.ศ. 2499 แต่ในขณะนั้นการแสดงละครเพลงทางสื่อโทรทัศน์เป็นการแสดงสดยังไม่มีการบันทึกเทปโทรทัศน์อย่างเช่นปัจจุบัน ทำให้อุษุณรุ่นหลังไม่สามารถศึกษารูปแบบการแสดงละครเพลงของไทยที่เคยได้รับความนิยมมาตั้งแต่ยุคก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพาได้ การศึกษาค้นคว้าของผู้วิจัยจึงต้องอาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องและเอกสารเป็นหลัก ซึ่งในปัจจุบันบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครเพลงของไทยในยุคหลังสงครามมหาเอเชียบูรพามีจำนวนเหลืออยู่น้อยมากและส่วนมากจะมีความจำที่ไม่สมบูรณ์แก่การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง จึงทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้วิจัยต้องอาศัยการปะติดปะต่อข้อมูลจากเอกสารที่หาได้ประกอบการสัมภาษณ์เท่าที่สามารถรวบรวมข้อมูลได้เป็นประการสำคัญ

จากการศึกษาข้อมูลวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยพบว่า ยังมีข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครเพลงของไทยอีกหลายด้านที่ควรได้รับการศึกษาค้นคว้าวิจัยและเผยแพร่สู่ผู้ที่สนใจได้อีกมากมาย เช่น ผลงานการแสดงละครเพลงจากคณะละครอื่นๆ อีกหลายคณะที่มีชื่อเสียงในช่วงหลังสงครามมหาเอเชียบูรพาที่คณะละครต่างๆ เหล่านั้น นิยมนำผลงานการประพันธ์นวนิยายของนักประพันธ์ที่มีชื่อเสียงของไทยหลายคนในช่วงปลายสงครามมาผลิตเป็นการแสดงละครเพลงตลอดจนงานที่เกี่ยวข้องด้านอื่นๆ ซึ่งจะช่วยให้ภาพของศิลปการแสดงละครเพลงในประเทศไทยเกิดความชัดเจนมากขึ้นกว่าในปัจจุบัน